

คุณลักษณะของบัณฑิตบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ : ภารกิจของโปรแกรมวิชาภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร

พองจันทร์ เพชรมาก

โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์เป็นโปรแกรมวิชาหนึ่งในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช มีพันธกิจตามที่กำหนดไว้ในคู่มือประกันคุณภาพการศึกษา 3 ประการ ได้แก่ 1) ผลิตบรรณารักษ์และนักสารนิเทศ 2) ศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพ และ 3) บริการวิชาการแก่สังคม ซึ่งในสถานะที่เป็นจริงปัจจุบันกล่าวได้ว่าพันธกิจ ที่ปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องชัดเจนเป็นพันธกิจหลักคือการผลิตบรรณารักษ์และนักสารนิเทศ โดยใช้ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องและกระบวนการด้านการบริหารให้ได้ผลผลิตคือบัณฑิตที่มีคุณภาพหรือมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์

คุณลักษณะบัณฑิต

ในที่นี้จะนำเสนอคุณลักษณะบัณฑิตบรรณารักษศาสตร์ฯ ตามที่กำหนดไว้มาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ ฉบับปัจจุบัน ตามด้วยคุณลักษณะที่ได้ค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งอื่นเพื่อจะได้เห็นภาพบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้องในส่วนต่าง ๆ ด้วย ดังต่อไปนี้

ก. คุณลักษณะบัณฑิตตามที่กำหนดในมาตรฐานโปรแกรมวิชา

มาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ฉบับปี 2544 ซึ่งเป็นฉบับล่าสุดและอยู่ระหว่างการพิจารณาปรับปรุง ได้กำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตไว้ 10 ประการ ดังนี้

* ประธานกรรมการบริหาร โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

1. มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการจัดการ การคัดเลือก วิเคราะห์ และการประมวลผลทรัพยากรสารสนเทศ เพื่อประโยชน์ต่อการสืบค้นและการเผยแพร่ สารสนเทศ
2. มีความรู้ในวิชาการสาขาอื่น ๆ แบบสหวิทยาการ สามารถสื่อสารกับผู้ใช้วิชาการ สาขาต่าง ๆ ได้ เพื่อสนองความต้องการที่หลากหลายของผู้ใช้ต่างสาขา
3. มีความสามารถความชำนาญในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งในด้านเกี่ยวกับการ สืบค้น การวิเคราะห์ เลือกรสร รวบรวม เผยแพร่สารสนเทศให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้
4. มีความรู้ความสามารถในการเข้าถึงสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ
5. มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานสารสนเทศ
6. มีความสามารถในยุคดิจิทัลและหลักการที่ได้ศึกษาไปสู่การปฏิบัติงานในหน้าที่ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. มีทักษะในการสื่อสาร สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้ใช้และผู้ร่วมงานได้ดี
8. มีความรู้ภาษาอังกฤษระดับใช้งานได้
9. มีเจตคติที่ดี รักและศรัทธาในคุณค่าของวิชาชีพ
10. มีคุณธรรม จริยธรรม และยึดมั่นในจรรยาบรรณของวิชาชีพ

ข. คุณลักษณะบัณฑิตที่กำหนดในมาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ ของ สถาบันอื่น ๆ

เท่าที่ศึกษามาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ ของบางสถาบัน พบว่าส่วนใหญ่ กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตไว้ใกล้เคียงและคล้ายคลึงกันเพียงแต่ใช้ถ้อยคำแตกต่างกันบ้างเป็นบาง ส่วน ในที่นี้จะเลือกมานำเสนอเพิ่มเติมเฉพาะคุณลักษณะอื่นที่ไม่ซ้ำกับที่ระบุไว้ในมาตรฐานฯ ตามข้อ ก. ได้แก่

1. มีสุนทรียภาพ
2. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์
3. มีน้ำใจนักกีฬา
4. มีจิตสำนึกที่ดีในการบริการ
5. สนใจใฝ่รู้และพัฒนาตนเองเสมอ
6. มีความคิดเป็นระบบ เชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์
7. มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

8. มีจิตสำนึกที่จะนำความรู้ทางวิชาชีพเพื่อบริการสังคม
9. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล
10. ตระหนักและเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญา

ท้องถิ่น

11. มีความมานะอดทนและขยันหมั่นเพียร
12. มีบุคลิกภาพที่ดี พุดจาสุภาพและแต่งกายถูกต้องตามกาลเทศะ
13. มีความเป็นผู้นำ
14. ตรงต่อเวลา
15. มีมนุษยสัมพันธ์ดี

ฯลฯ

ค. คุณลักษณะตามความคาดหวังของผู้ใช้บัณฑิต

ข้อมูลจากผู้ใช้บัณฑิตจากการสัมมนาเรื่อง “บัณฑิตในสาขาวิชาสารนิเทศศาสตร์ที่พึงประสงค์” ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2546 สรุปได้ว่าบัณฑิตในสาขาวิชาสารนิเทศศาสตร์ที่พึงประสงค์ต้องมีความสามารถทั้งในทางวิชาชีพและความสามารถในทักษะอื่น ๆ ตลอดจนการเป็นบัณฑิตที่มีคุณธรรมจริยธรรมดีงาม ดังนี้ (ปราณี อัครภูมิติกุล, 2546, หน้า 6-8)

1. ความสามารถทางวิชาชีพ ได้แก่ ความสามารถด้านการจัดการสถาบันสารนิเทศ ความสามารถด้านการจัดการแหล่งสารนิเทศ ความสามารถด้านการบริการสารนิเทศ ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารนิเทศ ความสามารถในการนำเสนอสารนิเทศได้อย่างเป็นระบบและน่าสนใจ

2. ทักษะอื่นๆ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กร ความสามารถในภาษาต่างประเทศ ความสามารถในการทำงานเป็นทีม เป็นต้น และจากการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “บัณฑิตสารนิเทศสำหรับสังคมฐานความรู้ : ความต้องการ คุณภาพ และความคาดหวัง” ที่ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 18-19 มีนาคม 2547 ผู้ใช้บัณฑิตระบุคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

วุฒิพงษ์ เตชะดำรงสิน รองผู้อำนวยการกองทุนสนับสนุนการวิจัย เห็นว่าบัณฑิตควรมีคุณสมบัติ 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณสมบัติเฉพาะตัว
  - 1.1 มีจิตสำนึกบริการสูง
  - 1.2 เป็นผู้ใฝ่รู้
  - 1.3 ชอบการเปลี่ยนแปลง
  - 1.4 ปรับตัวเก่ง
  - 1.5 เป็นบุคคลเรียนรู้ (learning person)
  - 1.6 มีทักษะในการสอน แนะนำผู้ใช้
2. คุณสมบัติที่เรียนรู้ได้
  - 2.1 รู้หลักการของบรรณารักษศาสตร์
  - 2.2 รู้เทคโนโลยีสารสนเทศ
  - 2.3 รู้หลักการจัดการสมัยใหม่
  - 2.4 เข้าใจกระบวนการจัดการความรู้
  - 2.5 มีทักษะและเข้าใจหลักการค้นข้อมูล
  - 2.6 รู้เนื้อหาบางด้าน/บางสาขาในระดับใช้ค้นข้อมูลได้
  - 2.7 รู้จักสื่อสมัยใหม่
  - 2.8 รู้ภาษาอังกฤษและภาษาจีนเป็นอย่างดี

สุมิตรา จันทร์เงา ผู้อำนวยการศูนย์ข้อมูล บริษัทมติชน เห็นว่านักสารสนเทศที่พึงประสงค์ในธุรกิจสื่อสารมวลชนมีลักษณะดังนี้

1. มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศใช้คอมพิวเตอร์ได้ คล่องพิมพ์-คิดได้ระดับดีถึงดีมาก
  2. มีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางานให้ทันการเคลื่อนไหวของเทคโนโลยี
  3. มีความรอบรู้สนใจข่าวสารและเทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่เสมอ
  4. สามารถใช้งานอินเทอร์เน็ตได้อย่างเชี่ยวชาญ รู้จักแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้อย่างไร
- พรมแดน
5. พร้อมที่จะปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตัวเองให้สอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง มีพื้นฐานความรู้ทางด้านนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชนพอสมควร โดยเฉพาะเมื่อทำงานในห้องสมุดหนังสือพิมพ์
  6. มีความรู้ภาษาอังกฤษดี สามารถสื่อสาร อ่าน เขียน พูด ได้คล่อง

7. มีความอดทน ละเอียดรอบคอบ
8. มีจิตใจรักงานบริการและมนุษยสัมพันธ์ดี

จากคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ประมวลมานี้พอจะสรุปได้ว่าบัณฑิตบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่พึงประสงค์ควรมีคุณลักษณะ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านทักษะอื่น ๆ และด้านบุคลิกภาพ การจะผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง 3 ด้านดังกล่าว จำเป็นต้องมีทรัพยากรที่มีคุณภาพครบถ้วนเป็นพื้นฐานและมีกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพพิจารณาสถานะปัจจุบัน

ปัจจุบันโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ จัดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี สายศิลปศาสตร์ ตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2543 โดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งมีข้อจำกัดบางด้าน ดังต่อไปนี้

1. นักศึกษา ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์จะคัดเลือกนักศึกษาตามกระบวนการคัดเลือกของมหาวิทยาลัยและอาจารย์ในโปรแกรมวิชาร่วมพิจารณาในขั้นการสอบสัมภาษณ์ โดยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษาตามคุณสมบัติทั่วไปที่มหาวิทยาลัยกำหนด และกำหนดคุณสมบัติเฉพาะของโปรแกรมวิชาไว้ 2 ข้อ ได้แก่ 1) รักการเรียนรู้ ใฝ่หาความรู้เป็นกิจนิสัย กับ 2) ขยัน อดทน มีวินัย แต่โดยที่ในทางปฏิบัติเป็นนโยบายของรัฐที่รับผู้สมัครเข้าศึกษาเต็มจำนวนที่ประกาศรับ กระบวนการคัดเลือกจึงไม่อาจนำมาใช้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะในปีนี้สำหรับโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ กล่าวได้ว่าการคัดเลือกยังคงมีไว้เพื่อให้ครบกระบวนการตามประกาศของมหาวิทยาลัยเท่านั้น ไม่มีผลใด ๆ ต่อการพิจารณารับหรือไม่รับผู้สมัครเข้าศึกษาแต่ละราย

ในปีการศึกษา 2547 โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ มีนักศึกษาทั้ง 4 ชั้นปี รวม 114 คน

2. หลักสูตร หลักสูตรสถาบันราชภัฏ พุทธศักราช 2543 กำหนดจำนวนหน่วยกิตของหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ให้มีหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า 133 หน่วยกิตจาก 3 หมวดวิชา ซึ่งจะไม่นำเสนอรายละเอียดในที่นี้ แต่จะกล่าวถึงภาพรวมของหมวดวิชาเฉพาะด้านที่กำหนดไว้ 90 หน่วยกิต โดยเปรียบเทียบกับหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทยพอเป็นสังเขป ดังนี้

- 2.1 วิชาบังคับ หลักสูตรสถาบันราชภัฏฯ กำหนดวิชาบังคับไว้ในกลุ่มวิชาเนื้อหา บังคับเรียน 9 วิชา 24 หน่วยกิต อาจแบ่งคร่าว ๆ ได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ รายวิชาด้านบรรณารักษศาสตร์ กับรายวิชาด้านสารนิเทศศาสตร์ เมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรชื่อเดียวกัน

หรือคล้ายกันของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ที่มีหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตรตั้งแต่ 136-144 หน่วยกิต มีวิชาบังคับตั้งแต่ 8-12 วิชา จำนวน 24-37 หน่วยกิต สรุปในภาพรวมได้ว่ามีขอบเขตและสัดส่วนของรายวิชาต่าง ๆ ใกล้เคียงกันเพราะจำนวนวิชาและจำนวนหน่วยกิตที่มากกว่าของบางสถาบันนั้นได้รวมรายวิชาด้านการฝึกประสบการณ์วิชาชีพไว้ด้วย แต่ในหลักสูตรของสภาสถาบันราชภัฏฯ กำหนดไว้ในกลุ่มวิชาปฏิบัติการฯ มี 2 วิชา รวม 7 หน่วยกิต ซึ่งถ้านับรวมเข้ากับวิชาบังคับข้างต้นก็จะเป็น 33 หน่วยกิต

2.2 วิชาเลือก หลักสูตรสภาสถาบันราชภัฏฯ กำหนดวิชาเลือกไว้ในกลุ่มวิชาเนื้อหา ให้เรียนไม่น้อยกว่า 44 หน่วยกิต โดยให้เลือกได้ 2 แบบ คือ แบบ ก. ซึ่งเป็นหลักสูตรค่อนข้างกว้าง กับแบบ ข. ที่แบ่งเป็น 3 แขนงวิชา คือ แขนงวิชาการบริหารห้องสมุด แขนงวิชาการจัดการสารสนเทศ และแขนงวิชาการบริการสารสนเทศ ซึ่งให้เรียนรายวิชาที่กำหนดในแขนงวิชานั้น ๆ 30 หน่วยกิต และเลือกเรียนรายวิชาในแบบ ก. เพิ่มอีก 14 หน่วยกิต จากรายวิชาที่มีให้เลือกถึง 65 วิชา มหาวิทยาลัยอื่น ๆ กำหนดวิชาเลือก 24-30 หน่วยกิต มีรายวิชาให้เลือก 18-29 วิชา

วิชาเลือกตามหลักสูตรสภาสถาบันราชภัฏฯ ประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ส่วนเช่นเดียวกับวิชาบังคับ ถ้าจะมองเพียงตัวเลขที่ปรากฏ การเลือกรายวิชาให้ได้ไม่น้อยกว่า 44 หน่วยกิตซึ่งจะมีจำนวนประมาณ 20 วิชาจาก 65 วิชา มาบรรจุลงในแผนการเรียนของนักศึกษาไม่น่าจะเป็นเรื่องยาก แต่ในขั้นการปฏิบัติพบว่าบางวิชาที่มีชื่อคล้ายจนเกือบจะเป็นวิชาเดียวกันและเมื่อพิจารณาไปถึงคำอธิบายรายวิชาต่าง ๆ ที่มีส่วนเหลื่อมซ้อนกันอยู่บ้าง การจะเลือกรายวิชาที่เหมาะสมให้ได้จำนวนและสัดส่วนที่ลงตัว ในภาวะที่ยังมีข้อจำกัดของทรัพยากรอื่น ๆ ด้วยนั้น เป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ถนัดนัก

3. อาจารย์ โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ มีอาจารย์ประจำ 6 คน ทุกคนมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์ มีประสบการณ์และความชำนาญในวิชาชีพ มีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ 4 คน มีอาจารย์พิเศษอัตราจ้าง 2 คน วุฒิปริญญาตรี และปริญญาโททางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มีภาระงานสอนทั้งในรายวิชาเฉพาะด้านของโปรแกรมวิชา และร่วมรับผิดชอบรายวิชาการศึกษาทั่วไป 2 วิชา ภาคเรียนละ 30-35 ชม/เรียน โดยอาจารย์แต่ละคนรับภาระงานสอนภาคเรียนละ 3-5 วิชา จำนวน 12-15 คาบ จากตัวเลขที่ปรากฏอาจถือได้ว่าค่อนข้างจะอยู่ในเกณฑ์ปกติ แต่โดยข้อเท็จจริงที่ปัจจุบันอาจารย์ประจำเกือบทุกคนมีการกิจในตำแหน่งบริหารระดับต่าง ๆ ตั้งแต่อธิการบดี รองอธิการบดี จนถึงผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการศูนย์ รวมทั้งภารกิจอื่นที่ได้รับมอบหมายตามความจำเป็นของ

มหาวิทยาลัย ถึงแม้อาจารย์แต่ละคนจะมีศักยภาพส่วนบุคคลสูงเพียงใดก็ไม่อาจเลี้ยงที่จะไม่ให้ภารกิจอื่น ๆ เหล่านั้นผลกระทบต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของโปรแกรมวิชา

4. แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ มีแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ได้แก่

4.1 ศูนย์วิทยบริการ เป็นแหล่งทรัพยากรเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการในการแสวงหาความรู้ของนักศึกษา และเป็นแหล่งฝึกภาคปฏิบัติในรายวิชาต่าง ๆ

4.2 เอกสาร/ตำรา และสื่อการเรียนรู้อื่น ๆ มีหนังสืออ้างอิงและวารสารใช้ในการเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารตำราที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนทั้งในศูนย์วิทยบริการและในส่วนเฉพาะของโปรแกรมวิชา รวมทั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

4.3 อาคารสถานที่ ปัจจุบันโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ใช้สถานที่ของศูนย์วิทยบริการทั้งเป็นห้องทำงานของอาจารย์และห้องปฏิบัติการของโปรแกรมวิชา

4.4 แหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพ มีแหล่งฝึกประสบการณ์วิชาชีพภายในมหาวิทยาลัยได้แก่ศูนย์วิทยบริการ และแหล่งฝึกประสบการณ์ภายนอกมหาวิทยาลัย ได้แก่สถาบันบริการสารสนเทศทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน

เท่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าโปรแกรมวิชามีแหล่งทรัพยากรเรียนรู้เพียงพอเพียง ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากประสิทธิภาพของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อให้ผู้สอนและผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่และระยะทาง อย่างไรก็ตามโปรแกรมวิชาจำเป็นต้องมีสถานที่ทำการทั้งในส่วนของที่ทำงานอาจารย์และห้องปฏิบัติการสำหรับนักศึกษาอยู่ในคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ให้เป็นที่ถูกต้องตามโครงสร้างการบริหารของมหาวิทยาลัย และเอื้ออำนวยให้นักศึกษาได้ใช้บริการและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะได้สะดวกตามสมควรในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทั้งหมดนี้คือทรัพยากรที่โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ จะใช้ในการผลิตบัณฑิตให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นภารกิจที่อาจเปรียบได้กับการ “ปั้นดินให้เป็นดาว” คือบรรณรณผลสมบูรณ์ได้ยากยิ่ง อย่างไรก็ตามโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ มีอาจปฏิเสธภารกิจนี้ จึงใช้กระบวนการต่าง ๆ เพื่อให้บัณฑิตมีคุณลักษณะตามที่กำหนดในมาตรฐานและใกล้เคียงความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้องให้มากที่สุด

การสร้างคุณลักษณะบัณฑิตของโปรแกรมวิชา

1. การพัฒนานักศึกษา

1.1 ด้านวิชาการ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าโปรแกรมวิชาตกอยู่ในฐานะที่ไม่สามารถเลือกนักศึกษาที่มีศักยภาพเหมาะสมตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งยังพบว่านักศึกษาบางรายขาดความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน ข้างบางรายก็มีปัญหาแทรกซ้อนอื่น ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการศึกษา การพัฒนาคุณลักษณะทางด้านวิชาการจึงเป็นเรื่องที่ผู้สอนแต่ละคนต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการปรับวิธีจัดการเรียนการสอน ทั้งจัดกิจกรรมเสริมและทุ่มเทเวลาเพื่อติดตามใฝ่ใจนักศึกษาแต่ละรายให้พัฒนาคุณลักษณะทางวิชาการได้เต็มศักยภาพที่เขามีอยู่อย่างจำกัด แต่ในบางกรณีก็ต้องทำใจและยอมรับว่าเป็นเรื่องเปลืองเปล่า

1.2 ด้านทักษะอื่น ๆ ทักษะจำเป็นพื้นฐานสำหรับบัณฑิตบรรณารักษศาสตร์ฯ ได้แก่ ทักษะด้านภาษาและการสื่อสาร กับทักษะด้านคอมพิวเตอร์ โปรแกรมวิชาสร้างโอกาสให้นักศึกษาได้พัฒนาทักษะ 2 ด้านนี้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงโดยกำหนดวิชาเลือกเสรีเป็นรายวิชา 2 ด้านดังกล่าวเพิ่มเติมจากรายวิชาที่มีในโครงสร้างหลักสูตร อย่างไรก็ตามยังมีข้อจำกัดอย่างมากในด้านวิชาทางด้านภาษาและการสื่อสาร กล่าวคือมีรายวิชาที่นักศึกษาสามารถจะเรียนได้เพียงไม่กี่วิชา ทั้งการปรับโครงสร้างหลักสูตรของมหาวิทยาลัยกำหนดให้นักศึกษาดังแต่รุ่นปีการศึกษา 2547 เรียนรายวิชาเลือกเสรีได้เพียง 6-9 หน่วยกิต ดังนั้นการพัฒนาทักษะด้านนี้อาจต้องพิจารณาหาวิธีการอื่น ๆ มาเสริม เช่นการจัดอบรม รวมทั้งใช้วิธีการทางอ้อมเพิ่มขึ้นที่โปรแกรมวิชาทำอยู่ในปัจจุบันคือการจัดหาทรัพยากรสนับสนุนให้นักศึกษาได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยในห้องปฏิบัติการของโปรแกรมวิชา

1.3 ด้านบุคลิกภาพ โปรแกรมวิชาพัฒนานักศึกษาให้มีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพโดยการเสริมในเนื้อหาวิชาในหลักสูตรและจัดกิจกรรมทั้งกิจกรรมทางวิชาการ กิจกรรมที่เชิงวิชาการ ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ ที่เอื้อให้นักศึกษาได้ฝึกฝนตนเอง เกิดการเรียนรู้ และหล่อหลอมบุคลิกภาพไปในทางพึงประสงค์

2. การบริหารหลักสูตร โดยภาพรวมโครงสร้างหลักสูตรปัจจุบันมีรายวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมเนื้อหาสาระทางบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ครบถ้วน ภาระหน้าที่ของโปรแกรมวิชาต่อหลักสูตรคือต้องพิจารณาเลือกรายวิชาที่คาดว่าจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน และสอดคล้องกับศักยภาพทั้งของผู้เรียนและผู้สอนเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมาจัดไว้ในแผนการเรียนของนักศึกษาโดยให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างรายวิชาต่าง ๆ และร่วมกันพิจารณาปรับแผน

การเรียนของนักศึกษาบางกลุ่มตามความจำเป็น ส่วนทางด้านผู้สอนก็รับผิดชอบปรับปรุงเนื้อหาสาระในรายวิชานั้น ๆ ทั้งโดยการปรับคำอธิบายรายวิชา และการตัดทอนหรือ เพิ่มเติมหัวข้อเนื้อหาให้เหมาะสมและทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม โปรแกรมวิชายังมุ่งหวังที่จะปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ที่เตรียมการในขณะนี้ได้แก่ การรวบรวมหลักสูตรบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์และหลักสูตรชื่ออื่นในขอบข่ายเดียวกันของสถาบันต่าง ๆ มาไว้พิจารณาเปรียบเทียบเป็นแนวทาง และติดต่อประสานให้บัณฑิตได้กลับเข้ามาร่วมกิจกรรมของโปรแกรมวิชาเป็นการเริ่มต้นสร้างเครือข่ายเพื่อจะรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรจากบัณฑิตและผู้ใช้บัณฑิตในโอกาสต่อไป

3. การจัดการเรียนการสอน โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์ฯ จัดผู้สอนตามศักยภาพ โดยพิจารณาจากประสบการณ์ และความรู้ความสามารถของผู้สอนแต่ละรายเป็นหลัก และจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานโปรแกรมวิชา ทั้งมีการประเมินผลการสอนโดยนักศึกษาเป็นผู้ประเมินตามแบบประเมินของมหาวิทยาลัย

การเรียนรายวิชาที่มีภาคปฏิบัติส่วนใหญ่โปรแกรมวิชาได้อาศัยศูนย์วิทยบริการเป็นแหล่งฝึกปฏิบัติของนักศึกษา เป็นการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง และมีความพร้อมด้านทรัพยากรการเรียนรู้อื่น ๆ อย่างพอเพียง

นอกเหนือจากการเรียนรายวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตร โปรแกรมวิชายังได้จัดโครงการดูงานแหล่งสารนิเทศและหน่วยงานด้านสารนิเทศทั้งในท้องถิ่นและในส่วนกลางซึ่งจะจัดตามระดับความพร้อมของนักศึกษาแต่ละกลุ่มเพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ทางวิชาการของนักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

4. การวัดผลและการประเมินผล มาตรฐานโปรแกรมวิชาได้กำหนดให้มีวิธีการวัดผลและประเมินผลที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิธีสอนและจุดประสงค์การเรียนรู้ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติโดยทั่วไป แต่สิ่งที่จำเป็นที่พึงระวังคือต้องไม่ให้เกิดการประเมินผลแบบ “เอื้ออาทร” ไร้ขอบเขต อันจะทำให้ผู้เรียนไม่รู้ศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งในระยะยาวจะเป็นการทำร้ายผู้เรียนมากกว่าการสร้างคุณลักษณะบัณฑิต

5. การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โครงสร้างหลักสูตรปัจจุบันกำหนดให้มีรายวิชากลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพไว้ 2 วิชา ได้แก่ การเตรียมฝึกประสบการณ์วิชาชีพฯ 2 หน่วยกิต 90 ชั่วโมง ซึ่งนักศึกษสามารถเลือกฝึกในศูนย์วิทยบริการของมหาวิทยาลัยและ/หรือหน่วยงานด้านสารนิเทศอื่น ๆ ตามความสมัครใจและการพิจารณาเห็นชอบของโปรแกรมวิชากับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพฯ 5 หน่วยกิต 450 ชั่วโมง โดยนักศึกษาต้องใช้เวลาดูแลภาคเรียน

สุดท้ายของหลักสูตรไปฝึกๆ ในหน่วยงานด้านสารนิเทศต่าง ๆ ซึ่งนักศึกษามักจะเลือกหน่วยงาน
ในกรุงเทพฯ กระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพฯ ที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันมีขั้นตอนหลัก ๆ
4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมการ นักศึกษาเลือกแหล่งฝึกฯ เสนอ โปรแกรมวิชาเพื่อพิจารณาความ
เหมาะสมทั้งในด้านศักยภาพของนักศึกษาและศักยภาพของหน่วยงานที่เป็นแหล่งฝึกฯ 2) การ
ปฐมนิเทศ เพื่อทบทวนความรู้และเตรียมความพร้อม 3) การฝึกฯ และการนิเทศ และ 4) การ
สัมมนาการฝึกประสบการณ์วิชาชีพฯ ซึ่งตลอดขั้นตอนเหล่านี้ นักศึกษาจะได้รับการประเมิน
ทั้งจากผู้ควบคุมการฝึกฯ และจากโปรแกรมวิชา

ด้วยกระบวนการบางส่วนที่กล่าวมา โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศ
ศาสตร์สามารถพัฒนานักศึกษาภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ หลายประการให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณลักษณะ
ได้ในระดับที่น่าจะเป็นที่พอใจ แต่การที่จะให้ได้คุณลักษณะทั้ง 3 ด้านครบถ้วนนั้นจำเป็นต้อง
อาศัยปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายประการ โปรแกรมวิชาจึงต้องดำเนินการในกระบวนการเหล่านี้ต่อไป
และเพิ่มความเข้มข้นให้มากขึ้น พร้อมกับการพยายามหาทางแก้ปัญหาข้อจำกัดอื่น ๆ ที่เป็น
อุปสรรคให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ด้วยความตระหนักว่านี่คือภารกิจที่สำคัญและมีคุณค่า
เหนือสิ่งอื่นใด

*****

บรรณานุกรม

- ปราณี อัสวภูษิตกุล. (2546, กรกฎาคม-ธันวาคม). ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการปรับปรุงหลักสูตรศิลป-
ศาสตร์ บัณฑิตสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ (หลักสูตรปรับปรุง
พ.ศ.2547) ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
โดมทัศน์. 24 (2), 5-30.
- ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, สถาบัน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2547). (ร่าง)
มาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- ราชภัฏนครศรีธรรมราช, สถาบัน. โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์. (2544).
มาตรฐานโปรแกรมวิชา. นครศรีธรรมราช : ผู้แต่ง.
- ราชภัฏสกลนคร, สถาบัน. โปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์. (2545).
มาตรฐานโปรแกรมวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์. สกลนคร : ผู้แต่ง.
- วุดิพงษ์ เดชะดำรงสิน. (2547, มีนาคม). นักสารสนเทศที่พึงประสงค์ในยุคสังคมฐานความรู้.
เอกสารสัมมนาวิชาการ “บัณฑิตสารสนเทศสำหรับสังคมฐานความรู้ : ความต้องการ คุณ
ภาพ และความคาดหวัง” 18-19 มีนาคม 2547 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุมิตรา จันทร์เงา. (2547, มีนาคม). นักสารสนเทศที่พึงประสงค์ในยุคสังคมฐานความรู้. เอกสาร
สัมมนาวิชาการ “บัณฑิตสารสนเทศสำหรับสังคมฐานความรู้ : ความต้องการ คุณ
ภาพ และความคาดหวัง” 18-19 มีนาคม 2547 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.